

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСПРИЙНЯТТЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ ПСИХОЛОГА»**

Виконала:
студентка 3-го курсу
спеціальності 053 Психологія
група Psms1-B20z
заочної форми навчання
Дідик Христина Євгеніївна

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент
Славіна Наталія Сергіївна

Рецензент:
кандидат психологічних наук,
доцент
Рудзевич Ірина Леонідівна

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ САМОСПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ ПСИХОЛОГА.....	8
1.1. Проблема самосвідомості та психологія образу: аспекти активності психічного відображення.....	8
1.2. Змістовні характеристики професійної діяльності психолога.....	15
1.3. Вивчення професійного важливих якостей особистості психолога.....	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОСПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ ПСИХОЛОГА.....	34
2.1. Процедура і етапи емпіричного дослідження.....	34
2.2. Результати проведення емпіричного дослідження.....	39
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження.

В даний час психологічна наука досягла значних успіхів у теоретичних і прикладних дослідженнях, але накопичений досвід часто не затребуваний з причини браку інформації щодо можливості застосування психологічних знань.

У нашій країні спостерігається недостатня інформованість про ринок психологічних послуг. Внаслідок цього, багато людей не мають чіткого уявлення про те, що таке психологія, хто такі психологи і чим вони займаються, з якого приводу до них можна звернутися, а все невідоме сприймається насторожено. Можна припустити, що в повсякденній свідомості існують хибні уявлення, так люди часто ототожнюють психологію з психіатрією, і, отже, бояться звертатися до психологів. Це рівноцінно визнанню себе психічно нездоровим, неповноцінним, «психом». Люди думають, що до психолога звертаються тільки в кризових ситуаціях, а адже це не єдиний напрямок діяльності психолога.

У даний момент ринок психологічних послуг представлений, крім професійних психологів, фахівцями, нерідко мають вельми сумнівне відношення до психології (парапсихологи, екстрасенси), які своїми непрофесійними діями в деяких випадках можуть завдати шкоди клієнту. Таким чином, непрофесіоналізм дискредитує образ професії.

Формування громадської образу психолога (цілеспрямоване і непряме) повинно ґрунтуватися на деяких орієнтирах: до якого ж саме образу ми прагнемо. Для встановлення таких орієнтирів необхідно проаналізувати образи, що існують сьогодні в суспільній свідомості.

У психології образ розглядається як чуттєва форма психічного явища, що має просторову організацію і тимчасову динаміку. Образ орієнтує суб'єкта в конкретній ситуації, направляючи на досягнення поставленої

мети і розгортаючи дію в просторі та часі. Вихідний образ видозмінюється, накопичуючи в собі досвід практичної взаємодії суб'єкта з середовищем. У соціальній психології відносно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта (групи, людини, явища) називається соціальним стереотипом. Стереотипи можуть бути надмірно узагальненими, неточними і резистентними до нової інформації. Вони складаються в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду індивіда і нерідко упереджених уявлень, прийнятих у суспільстві. Стереотипи відображають схематизування і афективну забарвленість характеристик сприйманого соціального об'єкта.

Суспільна свідомість, як і індивідуальне, неоднорідне, і в ньому поряд з науковими значеннями містяться життєві уявлення, соціальні стереотипи, що характеризуються тим або іншим ступенем істинності, і навіть забобони і забобони. Зокрема, діяльність психолога, як і будь-яка інша діяльність, має свою когнітивну представленість в повсякденній свідомості. Доцільно виділення когнітивних категорій (одиниць «буденної свідомості»), які, у свою чергу, визначають дії суб'єкта, розширюючи або обмежуючи діапазон його поведінкових і когнітивних можливостей. Мова може йти про готовність звернутися за психологічною допомогою або ж, навпаки, про неприйняття, активному відмову від неї.

Розвиток демократизації та гуманізації в системі освіти потребує постійного удосконалення процесу становлення спеціаліста. Проблема підготовки психологів набула особливого значення в зв'язку з великим соціальним замовленням на дану спеціальність та різними формами їх підготовки.

В умовах теперішнього часу, з тими проблемами з якими стикаємось майже кожен день, можна говорити про актуальність щодо образу психолога як в само сприйнятті, так і в повсякденній свідомості. Дезорганізація нашого суспільства, нечіткість перспектив, тяжке

економічне становище громадян нашої держави приводить до посилення дій стресогенних факторів, виникнення почуття невпевненості в собі та інших, неможливість швидко перебудовуватись і пристосовуватись.

Такий стан суспільства підвищує попит на психологічні знання. За кордоном, де існує розвинута мережа психологічної служби виходять спеціальні книжки-орієнтири. Вони допомагають населенню ознайомитися з діяльністю психолога, в певній мірі спрямовують людину (людина знає до кого звертатися в разі виникнення певної проблеми). Щодо нашої країни, то картина досить складніша. Люди не мають чіткого уявлення про діяльність і функцію психолога в суспільстві. Вони не мають, як такого, уявлення про образ психолога. В нашій свідомості закладено викривлене розуміння щодо цієї професії. Люди бояться звертатись до психологів. Вони мало знають про цю спеціальність, а те що бачать — це їх не переконує. Потрібно сказати, що інколи ми займаючись своєю професійною діяльністю, самі не усвідомлюємо професійний образ психолога. І не можемо виділити, що саме стоїть за цим образом, які його особливості.

Спеціальність психолога – особлива спеціальність, яка вимагає від людини високого рівня вихованості, внутрішньої та зовнішньої культури, зразкового володіння собою, комунікативності. Саме в цьому й полягає вищий рівень професійного розвитку особистості психолога, його підготовленості до майбутньої діяльності.

Отже, актуальність і недостатність опрацювання даної проблеми зумовили вибір теми мого дослідження.

Мета дослідження полягає в емпіричному розкритті усвідомлення професійного образу психолога в різних професійних сферах на основі створення діагностичного комплексу дослідження індивідуальної свідомості.

Відповідно до поставленої мети дослідження були поставлені

наступні завдання:

1. Вивчення змісту образу психолога та змісту його уявлень про свою професійну діяльність.
2. Виявлення змісту специфіки відповідних уявлень в професійних консультантів.
3. Вивчення змін в образі психолога, які виникають під впливом теоретичних знань і практичної діяльності.

Гіпотеза дослідження:

Самосвідомість та само сприйняття психолога як професіонала і сприйняття його в повсякденній свідомості (іншими людьми) істотно відрізняються та мають принципові протиріччя: образ професійної діяльності та усвідомлення себе в ній майбутніми фахівцями характеризуються внутрішніми процесуальними антагонізмами (страх некомпетентності, невиправдані очікування, відірваність від практичної діяльності); а образу професійної діяльності практичного психолога в повсякденній свідомості властива зовнішня ситуативна значущість його діяльності.

Об'єктом дослідження виступає феномен усвідомлення професійного образу психолога.

Предметом дослідження виступають особливості усвідомлення образу психолога людьми задіяними (незадіяними) у даній професійній діяльності.

Для вирішення поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:** анкетування (людей задіяних в даній професії), бесіда, діагностичний метод (семантичний диференціал), методика дослідження установок особистості на себе «Self-attitudes test» М. Куна і Т. Макпартленда, опитувальник І.М. Юсупова для діагностики емпатії.

Контингент досліджених. Дослідження психологічних особливостей самосприйняття професійного образу психолога охоплювало

практикуючих психологів, у кількості 10 осіб (в більшості психологів шкіл) та студентів-психологів, у кількості 10 осіб (III курс) факультету спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Методологічною основою нашого дослідження виступили теоретичне положення психологічних знань про структурно-змістовну характеристику професійної діяльності (І.В. Дубровіна, К. Роджерс, П.В. Лушин та інші); системний підхід в психології (Б.Ф. Ломов, М.К. Платонов та інші); специфіку усвідомлення професійного образу (О.М. Леонтьєв).

Наукова новизна дипломної роботи (бакалавра) полягає у виділенні внутрішніх переваг усвідомлення професійної діяльності майбутніми психологами і зовнішніх характеристик в інтерпретації образу психолога в повсякденній свідомості, в узагальненні моделі компонентів професійної діяльності психолога, які сприймаються майбутніми фахівцями як факти їх компетентності, включеності в практичну діяльність і адекватності їх рівню домагань.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та отримали схвалення на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на Європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2023р.).

Структура роботи. Робота обсягом 62 сторінки, включає вступ, два розділи (теоретичний та експериментальний), висновки до розділів, загальні висновки та список використаних джерел (52 найменування).

ВИСНОВКИ

В своєму дослідженні за основу ми брали декілька основних тезисів, які були включені в зміст гіпотези:

1. Образ психолога – складне, багатомірне уявлення, яке являє собою поєднання уявлень про себе, клієнта та при психотерапевтичному контакті, відображає такі аспекти цих взаємовідносин, які вказані в запропонованій анкеті.

2. У психології образ розглядається як чуттєва форма психічного явища, що має просторову організацію і тимчасову динаміку. Образ орієнтує суб'єкта в конкретній ситуації, направляючи на досягнення поставленої мети і розгортаючи дію в просторі та часі. Вихідний образ видозмінюється, накопичуючи в собі досвід практичної взаємодії суб'єкта з середовищем. У соціальній психології відносно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта (групи, людини, явища) називається соціальним стереотипом.

3. Самосвідомість психолога та сприйняття його оточуючими істотно різняться та мають принципові протиріччя.

4. У власній самосвідомості психолог впевнений в собі як професіонал, в контакті з клієнтом залишається самим собою, емоційно зв'язаним з клієнтом, але не зливається з ним, відноситься до нього з добрим серцем, прихильно, не намагається стати вищим, домінувати, критикувати.

5. В ході професіоналізації само сприйняття молодого спеціаліста, який починає дійсно професійну діяльність, наявні певні зміни за багатьма параметрами у самосвідомості професіонала й напівпрофесіонала які до кінця навчання співпадають.

Отже, реалізується підхід до особистості як до суб'єкту власної життєдіяльності, в якому вона виробляє специфічний, характерний саме

для неї спосіб взаємодії з обставинами. Людина, реалізуючи сукупність життєвих відношень за допомогою системи різноманітних діяльностей, набуває при цьому різний особистісний смисл.

Практична значимість даної роботи визначається, в першу чергу тими завданнями, які виникають в процесі підготовки студентів відповідної спеціальності у ВНЗ, а також завданнями психодіагностичних характеристик майбутніх професіоналів. В цьому плані, можна виділити показник задоволеності змістом та умовами професій в цілому у формі показників професійного самовизначення особистості, показників відношення до себе як суб'єкту професійної діяльності.

Професійне самовизначення слід розглядати як усвідомлення людиною рівня росту своїх професійних здібностей, структури професійних інтересів, мотивів, усвідомлення відповідності їх тим вимогам, які висуває діяльність до людини; переживання цієї відповідності як почуття задоволеності вибраної професії. За своїм психологічним механізмом задоволеність працею відноситься до функції самоконтролю, в основі якої лежить процедура порівняння, що людина очікує отримати та тим, що реально має в дійсності. Тут можна виділити декілька факторів, які лежать в основі показника задоволеності:

- 1) рівень розвитку мотиваційної сфери та її склад;
- 2) професійної діяльності, яка може відповідати або не відповідати вимогам людини;
- 3) рівень домагань особистості.

На основі отриманих результатів, можна сказати, що висунута гіпотеза даного дослідження підтвердилась. Самосвідомість і само сприйняття психолога як професіонала і сприйняття його в повсякденній свідомості (іншими людьми) відрізняються. Практикуючі психологи, описуючи образ професійної діяльності, вказують на внутрішні процесуальні антагонізми: страх бути не прийнятими зі сторони, не компетентними також виділяють

відірваність від практичної діяльності. А щодо повсякденної свідомості, то тут підтвердилися очікувані результати. Крім того, що образу професійної діяльності практичного психолога в повсякденній свідомості властива зовнішня ситуативна значущість його діяльності, то результати можуть свідчити ще й про те, що в людей переважає страх перед новизною і страх бути незрозумілими зі сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акмеологія з основами психології кар'єри : навч. метод. посібн. / О.М. Гавалешко (уклад.). Чернівці : Рута, 2004. 84 с.
2. Антонова Н.О. Кризові явища у професійному становленні студентів-психологів та психологів-практиків // Актуальні проблеми психології. Т. V: Психофізіологія. Психологіяпраці. Експериментальна психологія / За ред. С.Д. Максименка. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 3 – 9.
3. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна : теорія та методика. Київ : Редакція «Бюлетеня ВАК України», 2000. 303 с.
4. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. Київ : Укртехпрес, 2000. 276с.
5. Бондар В.І., Приходько Ю.О. Сучасні проблеми професійної підготовки практикуючого психолога [Текст] // Професійна підготовка практичного психолога: теорія і практика. Випуск 1. Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова. 2011. С.3–14.
6. Борисова М.В. Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців : Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ , 2004. 19 с.
7. Галецька І.І. Дослідження самоефективності в психології здоров'я // Вісник Харківського університету. N 550, Ч. 2., Серія: психологія. Харків : ХНУ. 2002. С. 41 – 43.
8. Галецька І.І., Мельник М.М. Особливості емоційного вигорання менеджерів з різним рівнем самоактуалізації // Актуальні проблеми психології. Т. V: Психофізіологія. Психологіяпраці. Експериментальна психологія / За ред. С.Д. Максименка. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 89 – 95.

9. Данилова Т.М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 19 с.
10. Надирашвили Ш.А. Психологическая природа восприятия (с позиции теории установок). Тбилиси, 2000.
11. Кадикова Т.А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2002. 17с.
12. Карамушка Л.М., Дзюба Т.М. Психологія управління конфліктами в організації (на матеріалі діяльності освітніх організацій). Київ : Науковий світ, 2009. 268 с.
13. Калошин В.Ф. Позитивне підкріплення: сутність, необхідність, реалізація. *Управління школою*. 2015. №8. С.25 –29.
14. Калошин В.Ф. Парадигми насильницького і ненасильницького управління у виховному процесі. *Збірник наукових праць «Військова освіта», ГУКП МО України*. 2014. №9. С.112 –118.
15. Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія. Тернопіль : Навчальна книга, 2011. 400 с.
16. Кляйн М. Развитие одного ребенка. *Воспитание детей и психоанализ*. Москва : Киев, 2000. С.17–90.
17. Ковбас Б. Родинна педагогіка: у 3-х т. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, 2006. Т.1. 288 с.
18. Комінко С. Кращі методи психодіагностики. Тернопіль : Карт-бланш, 2014. С.328 –339.
19. Кириленко О.А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу "людина–людина": Автореф. дис.. канд.

- психол. наук: 19.00.03. Київський Національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 2007. 20 с.
20. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : Монографія. Київ : Міленіум, 2004. 265 с.
 21. Кокун О.М. Психофізіологічна "ціна" та ефективність інноваційного навчання // Інституту психології ім. Г.С. Костюка – 60 років: Наук. зап. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. К.: Міленіум. 2006. Вип. 25. С. 207 – 215.
 22. Кокун О.М. Особливості психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності залежно від їх спеціалізації // Наук. зап. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Київ : Міленіум. 2006. Вип. 28. С. 289 – 297.
 23. Кокун О.М. Статеві та регіональні особливості психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності // Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Психологічні науки. Київ: Ки МУ, 2006. Вип. 9. С. 47 – 58.
 24. Кокун О.М. Загальні особливості психофізіологічної готовності студентів педагогічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності // Наук. Записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. Академіка С.Д. Максименка. Київ : ВД „ТРОЯ”, 2008. Вип. 36. С. 125 – 133.
 25. Кокун О.М. Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина»: зміст та програма досліджень // Актуальні проблеми психології. Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія / за ред. С.Д. Максименка. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. Вип. 8. С. 65 – 73.

26. Кокун О.М. Психологічні особливості та передумови професійного вибору особистості на етапі оптації // Наук. Записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. Київ : ВД «ТРОЯ», 2009. Вип. 37. С. 198 – 208.
27. Кокун О.М. Психологічні особливості професійного становлення менеджерів банківської сфери // Наук. Записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. Київ : Ніка–Центр, 2010. Вип. 38. С. 129 – 141.
28. Коломінський Н.Л. Методологічні засади професійної підготовки психолога // Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2003. №4. С.12–14.
29. Косар У.Б. Розвиток професійної самосвідомості керівника як умова становлення фахівця // Актуальні проблеми психології. Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія / за ред. С.Д. Максименка. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 138 – 143.
30. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
31. Максименко С.Д., Щербан Т.Д. Професійне становлення молодого вчителя: навчальний посібник для студ. пед. вузів. Ужгород : Закарпаття, 1998. 105 с.
32. Малхазов О.Р. Психологія праці : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 208 с.
33. Павленко В.В. Психологічний аналіз негативних стрес-реакцій у вчителів // Психологія : Збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2002. Вип. 17. С. 239 – 244.

34. Панок В.Г. Основні напрямки професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2003. № 4. С. 14 – 17.
35. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 6 – 7. С. 3 – 6.
36. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : монографія / за ред. О.М. Кокуна. Київ : Педагогічна думка, 2008. 296 с.
37. Психологія : Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. Київ : Либідь, 1999. 558 с.
38. Психічний розвиток дитини-дошкільника: навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закладів / [Кулачківська С.Є., Ладивір С.О., Піроженко Т.О. та ін.]. Київ : Світоч, 2004. 75с.
39. Психологічний довідник учителя: в 4 книгах / [упоряд. В. Андрієвська]; наук. ред. С. Максименка. Київ : Главник, 2005. 96 с. (серія «Психологічний інструментарій»).
40. Психология самосознания. Хрестоматия. Самара : Издательский дом «БАРАХ-М», 2007. 672с.
41. Приходько Ю.О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку: дис. доктора психол. наук: 19.00.07. Київ, 1997. 439 с.
42. Приходько Ю.О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. Київ : Рад. школа, 2002. 126 с.
43. Радчук Г.К., Андрійчук І.П. Підготовка особистості майбутнього практичного психолога // Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2003. № 4. С. 18–20.
44. Рибалка В.В. Психологія праці особистості : Навчально-методичний посібник. Київ- Кременчук: ПП Щербатих, 2006. 76 с.

45. Семиченко В.А. Психические состояния: Модульный курс для преподавателей и студентов. Київ : Магістр–S, 1998. 207 с.
46. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологічна структура педагогічної діяльності : Навчальний посібник. Київ : Видавничо–поліграфічний центр "Київський університет", 2000. Ч. 2. 231 с.
47. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти: Автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2006. 32 с.
48. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. Київ : Либідь, 1999. 253 с.
49. Яценко Т., Іваненко Б., Євтушенко І. Глибинна психокорекція та упередження психічного вигорання. Частина 2. Київ : Главник, 2013. 192 с.
50. Яценко Т.С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога [Текст]. Днепропетровск : Инновация, 2015. 396 с.
51. Gazzola N., De Stefano J., Cristelle A., Theriault A. Professional identity among counselling doctoral students: A qualitative investigation. *Counselling Psychology Quarterly*. 2011. No. 24 (4). P. 257–275.
52. Goodyear R., Lichtenberg J., Hutman H., Overland E., Bedi R., Christiani K., Young C. A global portrait of counselling psychologists' characteristics, perspectives, and professional behaviors. *Counselling Psychology Quarterly*. 2016. No. 29 (2). P. 115–138. doi: 10.1080/09515070.2015.112839.